

- ім. М. П. Драгоманова ; Поліграф-Центр, 2007. – 122 с.
10. Сторож О. В. Теоретичний аналіз проблеми соціалізації особистості з різним рівнем розвитку творчого мислення / О. В. Сторож // Актуальні проблеми психології. Т. 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. : С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Вид-во А.С.К., 2009. – Ч. 23. – С. 175–187.
 11. Сторож О. В. Формування успішної соціалізації дітей раннього юнацького віку з різним рівнем розвитку творчого мислення / О. В. Сторож // Актуальні проблеми психології : Психологія обдарованості : зб. наук. праць / за ред. : С. Д. Максименка, Р. О. Семенової. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Т. 6, вип. 4. – С. 188–201.
 12. Третяк Т. М. Вплив негативних чинників на реалізацію і розвиток творчого потенціалу особистості / Т. М. Третяк // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 10. – С. 69-72.
 13. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості. Практикум. – Одеса: ПНЦ АПН України ; СВД М. П. Черкасов, 2008. – 249 с.

Резюме. Стаття посвячена розробке технології розвитку творчої соціалізації старшокласників. Осуществлен анализ научной литературы, которая раскрывает содержание понятия «творческая социализация». Проанализирована структура технологии развития творческой социализации старшокласников. Обнаружены ведущие направления работы технологии.

Ключевые слова: социализация, творческое мышление, творческая социализация, старшокласники, технология.

Summary. The article deals with the development of the technique of creative socialization of senior school pupils. Scientific literature analysis showing the meaning of the concept «creative socialization» has been carried out. The structure of the technique of creative socialization of senior school pupils has been analysed. Leading courses of the technique implementation have been found out.

Key words: socialization, creative thinking, creative socialization, school pupils, the technology.

УДК 159.923.2

Т.С. СУЩИНСЬКА

ОСОБЛИВОСТІ ДОВІЛЬНОЇ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ЕКСПРЕСІЇ ДІТЕЙ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ОБРАЗУ "Я"

Резюме. Визначено актуальність проблеми дослідження образу "Я" дитини старшого дошкільного віку; представлено основні критерії виміру образу "Я" (складність, узгодженість, емоційна забарвленість та рівень самостійності дитини при формуванні образу "Я"); надано рекомендації щодо психологічного супроводу формування образу "Я" відповідно його типу.

Ключові слова: образ "Я", дитина старшого дошкільного віку; самосвідомість

Постановка проблеми. Перші уявлення людини про себе вчені (Б.Ананьєв, І.Сеченов, С.Рубінштейн, Г.Урунтаєва) пов'язують з періодом, коли дитина починає виокремлювати себе з оточення, виокремлювати своє тіло з оточуючого простору, оволодіває власним тілом, стає суб'єктом різних дій. Дошкільник є суб'єктом життєдіяльності, здатним до самостійності, який прагне вирізнитися з поміж інших, виявляти власну неповторність, має потребу в самовизначенні, самореалізації, саморозвитку та самозбереженні. Тому інтерес до вивчення самосвідомості дітей дошкільного віку останнім часом значно підвищився. Питання формування образу "Я" на ранніх етапах онтогенезу аналізуються в роботах Г.Абрамової, М.Боришевського, О.Запорожця, О.Кононко, В.Котирло, М.Лісіної, В.Мухіної, Н.Непомнящої, Є.Панько, А.Сілвестру, О.Смірної, Г.Урунтаєвої та ін.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей образу "Я" дитини старшого дошкільного віку та надання рекомендацій щодо психологічного супроводу формування конструктивного образу "Я" з урахуванням його типу.

Результати дослідження. Визначення типу образу "Я" та рівня його сформованості дозволяють більш точно визначити основні завдання психологічного супроводу дитини. В плані виміру образу "Я" дитини старшого дошкільного віку варто орієнтуватися на такі критерії як складність, узгодженість, емоційна забарвленість самохарактеристик та рівень самостійності дитини при формуванні образу "Я"[4]. Аналіз образу "Я" дитини дошкільного віку окремо за кожним критерієм не може дати повноцінне уявлення про загальний рівень його конструктивності. При цьому, під конструктивним образом "Я" дитини дошкільного віку ми розуміємо такий, який є основою для побудови впевненої адекватної Я-концепції на наступних вікових етапах розвитку особистості.

Наприклад, конструктивний рівень за критерієм узгодженості стає таким за умови складності образу "Я", при спрощеності ж можна говорити про однобічність особистісного розвитку. Прояв хаотичності знань та уявлень дітей про себе може бути ознакою періоду активного "пошуку себе", розширення знань про себе, бажання спробувати себе в різних видах діяльності, що в старшому дошкільному віці є ознакою формування образу "Я", тому поєднання цієї характеристики зі складністю та самостійністю ми не можемо визнати за

малоконструктивний рівень. В той же час занадто довготривале перебування у стані внутрішньої невизначеності щодо своїх сильних сторін, уподобань, ціннісних орієнтацій теж не свідчить про конструктивний розвиток образу "Я".

Емоційна забарвленість образу "Я" є нестійкою в часі характеристикою, особливо в поєднанні із малоконструктивним рівнем самостійності, при якому зміст знань та уявлень дитини до себе залежатиме від оточуючих та їх оцінки. При конструктивному рівні самостійності емоційна забарвленість залежатиме більшою мірою від успіхів дитини в діяльності і може бути ситуаційною, хоча при цій характеристиці зберігатиметься загальне позитивне ставлення до себе. Отже, емоційна забарвленість доволі часто може змінюватися у дітей, які формують свій образ "Я", більшою мірою спираючись на характеристику інших людей. Особливо, якщо таких інших багато, та їх погляди стосовно дитини значно різняться. Або у дітей, які є невпевненими в собі, розчаровуються при найменших невдачах.

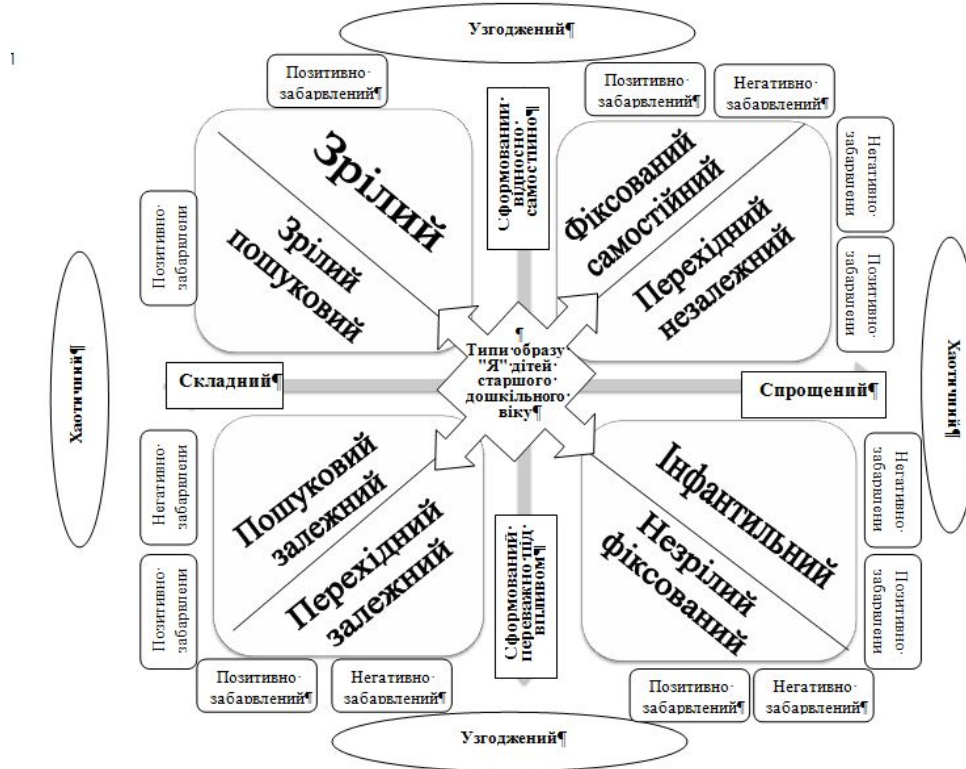

Рис. 1. Типи образу "Я" дітей старшого дошкільного віку

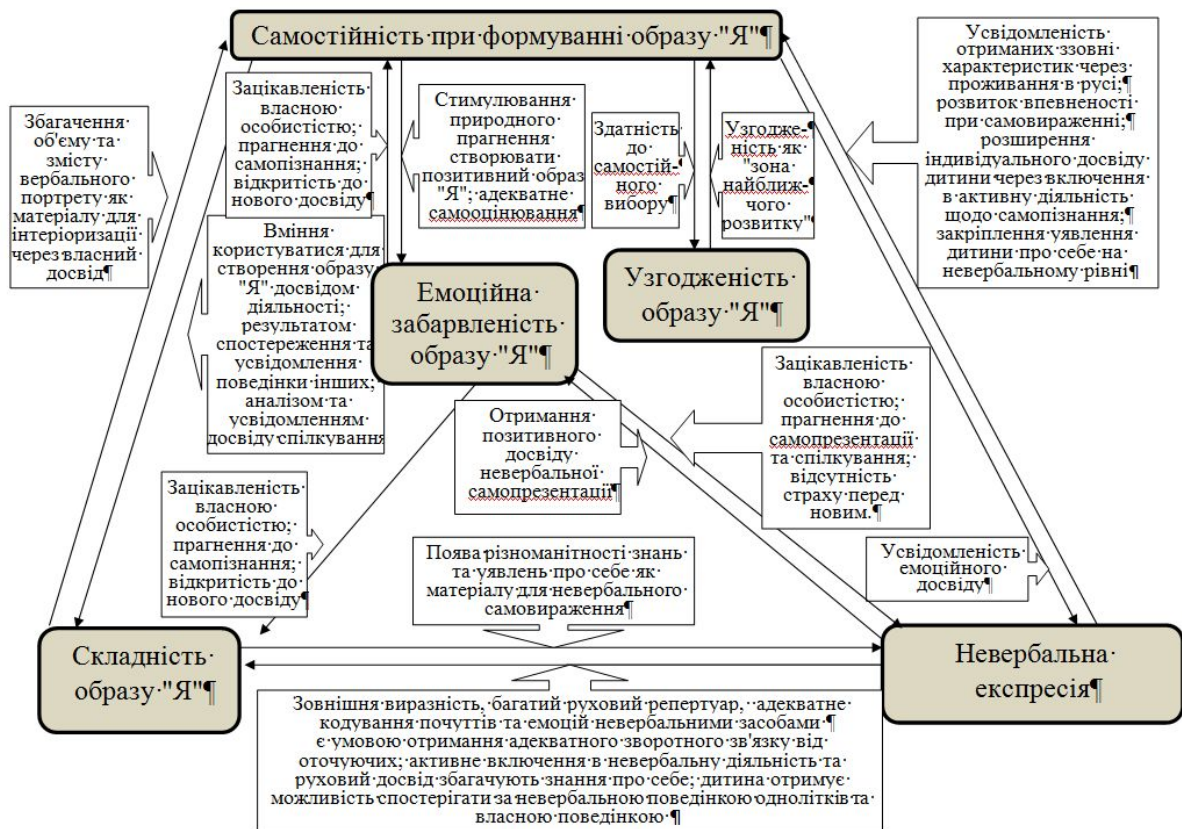
Отже, виникає необхідність проаналізувати можливі поєднання характеристик та визначити типи образу "Я" дітей старшого дошкільного віку. В контексті нашого дослідження під типом образу "Я" дитини старшого дошкільного віку ми розуміємо інтегральну сукупність знань та уявлень дитини про себе, що відображає специфіку образу "Я", представленого в різних ступенях його вираженості та конструктивності за критеріями складності, самостійності при формуванні, узгодженості та емоційної забарвленості. Аналізуючи особливості зазначених поєднань характеристик образу "Я" дитини старшого дошкільного віку за кожним з критеріїв, ми визначили **основні типи образу "Я" дитини старшого дошкільного віку**.

Взаємозв'язок всіх складових образу "Я" дає можливість опиратися на ті характеристики, що сформовані на конструктивному рівні, для формування характеристик за тими критеріями, що мають малоконструктивний рівень. Танцювально-ігрова діяльність [4] надає найкращі умови для формування невербальної експресії, здатність до якої теж значно пов'язана з образом "Я" дитини [4].

Грунтуючись на аналізі особливостей образу "Я" дитини старшого дошкільного віку ми розробили рекомендації для психологічного супроводу дітей з різними типами образу "Я".

Зрілий тип образу "Я" (складний - сформований відносно самостійно - узгоджений - позитивно забарвлений). Подібний тип образу "Я" ми відносимо до високого рівня. Якщо рівень конструктивності образу "Я" за кожним критерієм знаходиться в оптимальній зоні, то, виходячи з того, що образ "Я" дошкільника є відносно динамічною структурою, та не може залишатися на одному рівні, основними завданнями є психологічна профілактика виникнення ускладнень при подальшому формуванні образу "Я", підтримка адекватного рівня самостійності при формуванні образу "Я", розширення знань дитини про себе на фоні підтримки уподобань (центральна тема самохарактеристики), що сприятиме різнобічному розвитку дитини; формування адекватної самооцінки. При достатньому рівні конструктивності образу "Я" дитина потребує більшої уваги, тому що такий варіант розвитку для старшого дошкільного віку є нормою, але може бути проблемним з точки зору дорослих і неприйнятним на наступних етапах розвитку. Особливо варто звернути увагу на такі характеристики як самостійність, узгодженість та емоційна забарвленість. Достатньому рівню конструктивності відповідає висока вираженість за цими показниками, а отже, для дитини характерна

нігілістична позиція, демонстративність, домінантна стратегія самопрезентації, нереалістично високий рівень домагань; неадекватно завищена самооцінка. Може простежуватися фіксація на певній сфері життєдіяльності, цінностях, прагненнях тощо, що обмежує різнобічний розвиток дитини. Можемо припустити, що це вікове недовготривале явище, але при роботі з дитиною необхідно звернути увагу на ці особливості.

Виходячи з того, що джерелами самопізнання дитини є індивідуальний досвід, досвід спілкування та соціальна когніція, збагаченню автопортрета дитини, усвідомленню його змісту сприятиме процес психологічного супроводу формування образу "Я", що включатиме такі умови: розширення індивідуального досвіду дитини через включення в активну діяльність щодо самопізнання, надання можливості в ігровій формі проявити різноманітні якості, спробувати свої сили в різних видах діяльності тощо; надання різноманітних прикладів невербальної поведінки дорослим при визнанні права дитини діяти згідно власних особливостей, прагнень, бажань; підтримка індивідуальних проявів дитячої особистості; стимулювання прагнення дитини щодо спостереження за невербальною поведінкою однолітків, навчання аналізувати її відповідно віковим особливостям та висловлювати свою думку;

безоцінна вербальна характеристика спонтанного чи заданого умовами завдання невербального досвіду дитини дорослим, що сприятиме усвідомленню індивідуального досвіду, закріплюватиме уявлення дитини про себе на понятійному рівні, надаватиме приклад для самоаналізу; формування позитивного образу "Я" через створення диференційованої самооцінки, визначення тих сторін особистості, які є частиною позитивного образу "Я", а які – негативного, тобто визначення того, якою дитина хоче бути та допомога при виборі засобів для досягнення мети

Зрілий пошуковий тип (складний - сформований відносно самостійно - хаотичний - позитивно забарвлений). Відмінність цього типу від зрілого полягає в наявності хаотичності знань та уявлень про себе. Активний процес самопізнання кожен день сприяє збагаченню знань про себе, отже, в цей період відсутність узгодженості образу "Я" є прийнятною, але може викликати проблеми при необхідності робити самостійний вибір життєвого шляху в майбутньому. Тому необхідно поступово сприяти формуванню у дитини ціннісних орієнтацій, створенню стабільного в часі адекватного образу "Я".

Перехідний залежний (складний - сформований під впливом - узгоджений - позитивно забарвлений/негативно забарвлений). Особливість цього типу в тому, що дитина отримує знання про себе переважно від оточуючих завдяки досвіду спілкування. При цьому, низький рівень самостійності призводить до зниження критичного ставлення до тих характеристик, які надаються ззовні. Дитина не завжди розуміє, що стоїть за тими чи іншими характеристиками, але включає їх у свій образ "Я", проявляє конформність, невпевнену стратегію самоствердження, рівень домагань залежить від тих уявлень, які дитина отримує від оточуючих. В автопортреті таких дітей часто зустрічаються узагальнені поняття, зміст яких дитина не завжди повністю усвідомлює. Узгодженість образу "Я" створюється авторитетними для дитини дорослими, які фіксують увагу дитини на важливій для них темі. Сильною стороною цього типу є його складність, що свідчить

про те, що дитина на високому рівні засвоює ті характеристики, які надаються ззовні. При оптимальному рівні узгодженості дитина виокремлює для себе важливі характеристики, бажання, сфери діяльності тощо, не фіксує на них і залишаючись відкритою для інших зацікавлень. Це є показником високої конструктивності образу "Я" за цим критерієм. Можна передбачити, що здатність дитини визначитися в пріоритетах, ціннісних орієнтаціях, уподобаннях на тлі різноманітних уявлень про себе, хоч спочатку і за допомогою дорослих ("зона найближчого розвитку"), при підтримці сприятиме збільшенню самостійності при формуванні образу "Я". Отже, складність та узгодженість образу "Я" дитини спочатку будуть залежати від оточуючих, але поступово, при формуванні здатності аналізувати отриману інформацію, деякі уявлення будуть привласнюватися дитиною, а деякі не будуть прийматися, або прийматимуться частково. При високій вираженості узгодженості дитина, не зважаючи на складність образу "Я", потребує розширення знань про себе з інших сфер життєдіяльності. Пріоритетними завданнями роботи з цим типом є розвиток самостійності при формуванні образу "Я", що відбуватиметься за умов сприяння усвідомленню тих характеристик, які вже складають зміст автопортрету, через проживання їх у русі з подальшим обговоренням; формуванню конструктивної стратегії самопрезентації через включення в роботу в парах та в групах, що забезпечить розвиток вміння бачити іншого та в іншому бачити себе (дзеркальні техніки); формуванню впевненості в собі через створення ситуації успіху; розвитку здатності обирати адекватний рівень завдань, аналізувати результати. При високому рівні вираженості узгодженості образу "Я" необхідно розширювати сферу знань дітей про себе, що може обмежуватися в силу фіксації на певній темі, заданій дорослими. При негативному забарвленні образу "Я" створювати умови для збагачення позитивними характеристиками, спочатку отриманих від учасників програми (вправи типу "комплімент"), а потім наданих дитиною самій собі.

Пошуковий залежний (складний - сформований під впливом - хаотичний - позитивно забарвлений /негативно забарвлений). Специфікою цього типу на відміну від перехідного залежного є відсутність узгодженості образу "Я" при його складності, що свідчить про наявність у дитини набору різноманітних характеристик, які отримані від оточуючих, але не пов'язуються з практичним досвідом. Отже, завданнями роботи з дітьми, що мають такий тип образу "Я" є розвиток самостійності при його формуванні; сприяння формуванню у дитини ціннісних орієнтацій, створенню стабільного в часі адекватного образу "Я"; при негативному забарвленні - збагачення позитивними характеристиками.

Перехідний незалежний (спрощений - сформований відносно самостійно - хаотичний - позитивно забарвлений/негативно забарвлений). Спрощеність образу "Я" при відносній самостійності при його формуванні може бути наслідком недостатнього досвіду спілкування, малої активності, невизначеності, замкненості дитини, що обмежує отримання інформації про себе ззовні. В той же час, вік дитини, її невпевненість в собі, страх перед новим, призводять до неможливості достатньо збагатити образ "Я" уявленнями та знаннями на основі власного досвіду. Розвиток здатності до невербальної експресії при даному типі образу "Я" є ефективним засобом сприяння його ускладненню. Також важливо включати дитину в такі види діяльності, які сприятимуть отриманню нового досвіду, створюватимуть ситуацію успіху. При високій вираженості самостійності завданнями є розвиток вміння аналізувати уявлення оточуючих про себе та використовувати їх як одне з джерел збагачення образу "Я" при збереженні критичного ставлення до отриманих ззовні характеристик. При негативному забарвленні завданням є створення ситуації успіху, в якій дитина може проявити свої найкращі якості.

Фіксований самостійний (спрощений - сформований відносно самостійно - узгоджений - позитивно забарвлений/негативно забарвлений). Особливістю цього типу є те, що дитина центрується на певній сфері життєдіяльності або якості при обмеженості інших знань про себе. При цьому дитина відносно самостійно формує ці уявлення про себе, хоча й спирається частіше за все на ідеали, нав'язані ЗМІ, та на основі спостережень як за однолітками, так і за авторитетними дорослими. Подібна фіксованість є більш стійкою, ніж та, яка нав'язана дорослими. При розширенні знань та уявлень про себе узгодженість може набувати рівня конструктивності. Також можлива поява хаотичності в образі "Я" через створення нових знань про себе. Отже, спираючись на здатність користуватися власним досвідом при формуванні образу "Я", важливим є включення дитини в активну діяльність щодо самопізнання, розширення власного досвіду, досвіду спілкування та досвіду соціальної когніції, що може досягатися завдяки проживання власних історій запропонованих в танцювально-ігровій програмі.

Інфантильний тип (спрощений - сформований під впливом - хаотичний - позитивно забарвлений/негативно забарвлений). Цей тип відноситься до низького рівня, відповідно має малококонструктивний рівень складності та самостійності. Як правило, такі діти демонструють низький рівень здатності до невербального самовираження. Провідними завданнями психологічного супроводу є розвиток самостійності та складності образу "Я". Передбачаємо, що ефективним є одночасний розвиток всіх складових образу "Я" та здатності до невербального самовираження. Отже, важливо розширювати знання дитини про себе через отримання нового досвіду завдяки проживанню в русі. Участь дитини в танцювально-ігровій програмі сприятиме розвитку зовнішньої виразності дитини, створюватиме умови для спостереження за іншими, завдяки чому дитина збагачуватиме свій образ "Я" на основі власного досвіду, досвіду спілкування та завдяки соціальній когніції. При негативному забарвленні образу "Я" необхідно стимулювати природне бажання дитини формувати позитивний образ "Я", створювати ситуацію успіху в доступних для дитини видах діяльності.

Незрілий фіксований (спрощений - сформований під впливом - узгоджений - позитивно забарвлений/негативно забарвлений). Цей тип характеризується тими ж ознаками, що й попередній (збідненість

знань та уявлень про себе; недостатня самостійність при формуванні образу "Я"), але при цьому спостерігається фіксація на певній темі, що навіюється авторитетними дорослими. Отже, завдання роботи з дітьми, що мають подібний образ "Я", збігаються з завданнями психологічного супроводу дітей з інфантильним типом. Узгодженість образу "Я" цього типу знаходиться на 3,4 ступенях вираженості. Сприйматися як конструктивна ця характеристика може лише за умови значного розширення сфери знань про себе та при підвищенні самостійності при формуванні образу "Я".

Висновки. Отже, в плані виміру та визначення специфіки образу "Я" дитини старшого дошкільного віку варто орієнтуватися на такі критерії як складність, рівень самостійності дитини при формуванні образу "Я", узгодженість та емоційна забарвленість самохарактеристик. Оптимізації формування образу "Я" сприятиме комплексна робота щодо підвищення рівня конструктивності образу "Я" за всіма критеріями та розвиток невербальної експересії.

Список використаних джерел:

1. Белобрыкина О. А. Диагностика развития самосознания в детском возрасте / О.А.Белобрыкина / О.А. Белобрыкина. – СПб.: Речь, 2006. – 320 с.
2. Истратова О. Н. Психологическое тестирование детей от рождения до 10 лет / О.Н. Истратова. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 317 с. 6
3. Никитин Е. П. Феномен человеческого самоутверждения / Е.П.Никитин, Н.Е.Харламенкова. – СПб.: Аистеня, 2000. – 224 с.
4. Сущинська Т. Особливості образу «Я» дітей дошкільного віку / Т.Сущинська // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. — - 2013. — Вип.28. — С.162-168.

Резюме. В статті определена актуальность проблемы исследования образа «Я» ребенка старшего дошкольноговозраста, представлены основные критерии измерения образа «Я» (сложность, согласованность, эмоциоанльная окраска и уровень самостоятельности ребенка при формировании образа «Я»); предложены рекомендации по психологическому сопровождению процесса формирования образа «Я» согласно его типа.

Ключевые слова: образ «Я», ребенок старшего дошкольного возраста, самосознание.

Summary. Determined relevance of research image "I" child preschool age; presented the main criteria for measuring the image of "I" (complexity, consistency, emotive and level of independence child in formation the image "I"); recommendations for psychological support of the image "I" according to its type.

Key words: image "I", the child preschool age; consciousness.

УДК 159.922.1 – 055.2

Р.П. ФЕДОРЕНКО

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЖІНКИ НА СЕКСУАЛЬНІ ВЗАЄМИНИ

Резюме. У статті запропоновано теоретичний огляд соціальних факторів, що спричинили прагнення жінки до фінансової незалежності; розкрито особливості сексуальних взаємин партнерів та вплив на них фінансової незалежності жінки

Ключові слова: психічні травми, маскуліність, фемініність, андрогінність, фінансова незалежність, лідерські якості, інститут сім'ї.

Постановка проблеми. У сучасній постмодерній культурі одне із провідних місць займають проблеми порівняльних характеристик чоловіка і жінки, акценти на яких значною мірою залежать від спрямованості сучасної культури, її пріоритетів. Так, класичним варіантом гендерних акцентів у патріархальному суспільстві завжди було активне звернення уваги на індивідуальні проблеми жінки, тоді як чоловік займав надто високе становище. Жінка століттями піддавалась приниженню і насильству. Коли ж внутрішнє ество людини пригнічується, не задоволені внутрішні потреби, її душа спотворена, отруєна, понівечена. Це мало негативні наслідки для всього суспільства. Істориками та науковцями підмічено, що, залежно від того, яким чином жінки знаходять своє найглибше призначення, умиряється, оновлюється не лише родина, суспільство, церква, а й усе людство. І, навпаки, коли жінки залишаються невизнаними чи зневаженими, рани світу роз'ятрюються ще більше [2;6].

Сьогодні чимало жінок переживають глибокий внутрішній конфлікт, бо не можуть повноцінно реалізувати себе ні як матері, ні як професійні працівники. У жінці часто живе глибока незахищеність, зокрема, через те, що вона більше не знає, ким вона є. Доктор соціологічних наук О. Донченко вважає, що жінок можна умовно поділити на дві категорії: 1) ті, хто віддає себе сім'ї і дітям, не думаючи про роботу; 2) ті, хто активно вибирає тенденції очоловічування: кар'єра, збільшення власних амбіцій, досягнення високого соціального статусу. Щодо першої групи, то у них виникають психологічні проблеми, адже соціальна реклама та громадські установи кажуть, що шануються саме жінки зі статусом, зв'язками. Щодо другої, то з погляду психології, ця категорія жінок відходить від традиційної жіночої сутності, адже в конкуренції і гонитві за успіхом люди втрачають самість, свої пристрасті, вони бояться зупинитись, і жінка вже перестає бути жінкою [1].